

ABRIDGED EDITION
OF
GULISTAN-I-SADI

تلخیص گلستان سعدی

مخلصہ مولوی سید احمد اشرف اشرفی

سابق ہیڈ مولوی گورنمنٹ ہائی اسکول

الہ آباد

لالہ رام ترائن لال ٹیکہ پبلشرز۔ الہ آباد

نے

نیشنل پریس الہ آباد میں طبع کرایا

قیمت فی جلد ۵۰

۱۹۲۰ء

بداول

نحمدہ و نصلی

چونکہ کتاب مستطاب گلستان سعدی علیہ الرحمۃ اخلاقی
 فلسفہ کی ایک اعلیٰ درجہ کی کتاب ہے اور زمانہ تصنیف سے
 اس وقت تک علمی دنیا میں اسکے درس و تدریس و مطالعہ کا نہایت
 ذوق و شوق سے رواج رہا اور ہے اور جو مقبولیت عام اس
 کتاب کو حاصل ہوئی ہے وہ مخفی نہیں بلکہ چونکہ اس زمانہ میں
 اختصار پسند طبائع تلخیص کی طرف زیادہ راعناب ہیں بناءً علیہ
 ضرورت زمانہ کے مطابق اس سرمایہ تازش و افتخار کتاب کی
 مفید و ضروری تلخیص کی گئی۔ امید ہے کہ ناظرین مطالعہ کے
 بعد اسکے فوائد و لطف سے مستفید ہو کر سند مقبولیت دینگے۔

سید احمد اشرف اشرفی

۲۰ دسمبر ۱۹۲۰ء

باسمِ جانہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

گلستان

منت خدایے را عزوجل کہ طاعتش موجب قربت است
 و بشکراندرش مزید نعمت ہر نفسے کہ فروری رود و مدحیات است و چوں
 برمی آید مفتوح ذات پس در ہر نفسے دو نعمت موجود است و بر ہر
 نیتے شکرے واجب * بیت

از دست و زباں کہ بر آید کز عمدہ شکرش بدر آید
 قطعہ

بندہ ہاں پہ کہ ز تقصیر خویش عذر بدر گاہ حست را آورم
 ورنہ سزاوار خداوندیش کس نتواند کہ نجس با آورد
 فراش باد صبارا گفتہ تا فرش ز مردیں بگستراند و دایہ ابر بہار را فرمودہ
 تا بنات نبات را در مہد زمین پروراند و درختاں را بجلعت نوروز می

قباسے استبرق دربر گرفته و اطلاق شاخ را بقدم موسم بیج کلاه
شکوفه بر سر نهاده و عصا نخلی بقدرت او شمد فائق شده و تخم خزان
به تربیت او نخل باسق گشته + قطعه

ابرو بادوم و خورشید و فلک در کارا تا تو ناسی بکت آری و بقلمت سنخوری
همه از بهر تو سرگشته و فرماں بردار شرط انصاف نباشد که تو فرماں نبری
در خیر است از سرور کائنات و منقر موجوات و رحمت عالمیاں و صفت
آدمیاں و تمجود در زماں + بیت

چه غم دیوار آنت را که دارد چو تپشتیاں

چه باک از موج بحر آنرا که باشد نوح کشتیاں

ورود بر او بر او لاواو که کی از بندگان گنگار پریشان روزگار دست

انابت بامید اجابت بدرگاه خداوند عمل و علا بر آرد ایزد تعالی درو

نظر کند بازش بخواند بار دیگر اعراض فرماید بازش بتضرع و زاری بخواند

حق سبحانه تعالی گوید قول سلسله فرشتگان من تحقیق دعوتش را اجابت

کردم و امیدش بر آوردم که از بسیاری دعا و گریه بنده همی شرم دارم + بیت

کرم بین و لطف خداوندگار گنه بنده کرد دست و او شرمسار

در سبب تالیف کتاب

یکشب تامل ایام گذشته میکردم و بر عمر تلفت کرده تا شفت میخوردم و سنگ
سراچه پهل را بالماس آب دیدہ می سفتم و این بہتہا مناسب حال خود میگفتم

شنوی

چون نگہ میکنم نماند بے	ہر دم از عمر میرود نفسے
مگر این پنج روز در یابی	لے کہ پنجاہ رفت و در خوابی
کوس رحلت زوند و بار نساخت	نخل آنکس کہ رفت و کار نساخت
باز دار و پیادہ راز سبیل	خواب نوشین با ماد و حسیل
رفت و منزل بدگیرے پر خست	ہر کہ آمد عمارت نوساخت
این عمارت بسر نہر و کسے	واں دگر نخت بہچنین ہوسے
دوستی را نشاید این عسار	یار نا پایدار و دوست مدار
تا بتدریج میرود چہ غم است	مادہ عیش آدمی شکم است
گر دل از غم پری کند شاید	گر بہ بند و چنانکہ نکشاید
گوشوا از حیات دنیا دست	ورکشاید چنانکہ نتوان بست

چار طبع مخالف و کشرش
 گریکے زیں چہار شد غالب
 لاجرم مرد عارفِ کامل
 نیک و بد چوں ہی بیاید مرد
 برگ عیشے بگورِ خویش فرست
 عمر برفست و آفتاب تموز
 لے تہ دست رفتہ در بازار
 ہر کہ مزروع خود خورد بخوید
 پند سعدی بگوشش دل بشنو
 بعد از تامل این معنی مصلحت آں دیدم کہ در نشیمن عزت نشینم
 و دامن صحبت فراہم حلیم و دفتر از گفتماسے پریشاں بشویم و من بعد

بیت

پریشاں نگویم
 زباں بریدہ کینجے نشستہ ضم و بکم
 بہ از کسے کہ نباشد زبانش اندر حکم
 تلبیکے از دوستان کہ در کجا وہ ہم نشین من بوسے و در حجرہ حلیمیں بہرم
 قدیم از دور آمد چندا کہ نشاط ملاعبت کرد و بساط مداعبت گستر و جوش

گفتم و سرازرانوسے تعبیر بزرگ فرستم رنجیدہ نگہ کرد و گفت قطعہ
 کنونت کہ امکان گفتار بہت بگوئے برادر بلطف خوشی
 کہ فردا چوپایک اجل در رسد بحکم ضرورت زباں در کشی
 کسے از متعلقان منش بر حسب واقعہ مطلع گردانید کہ فلاں عزم کردہ است
 و نیت بسزوم کہ بقیت عمر معتکف نشیند و خاموشی گزیند تو نیز اگر توانی
 سرخوش گیر و مجانبت پیش گفتا بغزت عظیم و صحبت قدیم کہ دم
 بر نیارم و قدم بردارم مگر آنکہ کہ سخن گفتہ شود بعبادت مالوت و
 طریق معروف کہ آزر دن دل دوستاں اجل بہت و کفارت یمن
 سهل خلاف راہ صواب است و عکس راسے اولی الالباب فی الفقار
 علی در نیام و زباں سعدی در کام قطعہ

زباں در وہاں خرد مند چہیت کلید در گنج صاحب ہنر
 چو ربتہ باشد چہ داند کسے کہ جوہر فروش است یا پیلور

قطعہ

اگر چہ پیش خرد مند خامشی ادب است بوقت مصلحت آن بہ کہ در سخن کوشی
 دو چیز طیرہ عقل است م فرود بستن بوقت گفتن و گفتن بوقت خاموشی

فی الجملہ زبان از مکالمت او در کشیدن قوت نداشتم و روسے از محاورت
 بگردانیدن مروت نداشتم کہ یار موافق بود و محب صادق - بیت
 چو جنگ آوری با کسی برتیز کہ از روسے گزیرت بود یا گزیر
 بحکم ضرورت سخن گفتم و تفسیح کنناں بیرون رفتم در فصل ربیعہ کہ صلوت
 برد آرمیدہ بود و آوان دولت و در رسیدہ - شب را بہ بوستان با یکی
 از دوستان اتفاق بہت افتاد موضع خوش و خرم و در خان و کتخ
 در ہم گفتی کہ خردہ مینا بر خاکش ریختہ و عقد ثریا از تاکش آویختہ - قطعہ
 رُوْمَنۃٌ مَّا عَزَّهَا سُلْسَالٌ دَوَّحۃٌ سَجَّ طَیْرُهَا مَوَازِنُ
 آن پراز لالهے رنگارنگ ویں پراز میوہے گوناگون
 باد و سایہ درختانش گسترانید فرش بو قلموں
 بامداداں کہ قاطر باز آمدن بر راسے نشستن غالب آمد و پیش
 دامنے گل و ریجان سُنبل و ضمیران فراہم آوردہ و آہنگ رجوع کردہ
 گفتم گل بوستاں را چنانکہ دانی بقائے و عمد گلستاں را و قائے نباش
 و حکیمان گفتم اندھر چہ نیاید و لبستگی را نشاید گفتا طریق چیت گفتم بر آ

لے بلے کہ آب نہر او جاری - درخت بزرگ کہ آواز مرغاں او موزوں -

نزہت ناظراں و فصحت حاضران کتاب گلستاں تو انم تصنیف
 کردن کہ با و خزاں را بر ورق او دست تطاول نباشد و گردش زماں
 عیش ربیعش را بطیش خریف مُبدل نکند۔ **نظم**

بچہ کار آیدت ز گل طبقے از گلستانِ من بیرون رفتی
 گل ہیں روز پنج و شش باشد وین گلستاں ہمیشہ خوش باشد
 حالیکہ من این حکایت بگفتم دامنِ گل برحیت و در دامنم آویخت کہ
 اَلْکَرِ يُعْرَاذُ اَوْ عَدَا وَ فَا۔ فصلے دوہاں روز اتفاق بیاض افتاد
 و حسن معاشرت و آداب محاورت در لباسے کہ متکلمان را بکار آید
 و مترسلان را بلاغت افزاید فی الجملہ ہنوز از گلستان بقتی ماندہ بود
 کہ کتاب گلستاں تمام شد۔

مثنوی

دران مرت کہ مارا وقت خوش بود ز ہجرت ششہ و پنجاہ دیشش بود
 مرا و ما نصیحت بود گفتیم حالت با خدا کردیم درنتیم

باب اول

در سیرت بادشاہاں

حکایت بادشاہے راشنیدم کہ بکشتن اسیرے اشارت کردی چاره در آن
 حالت تو میدی بزبانے کہ داشت ملک را دشنام و اون گرفت و سقط
 گفتن کہ گفته اند هر کہ دست از جہاں بشوید هر چه در دل دارد بگوید **عیت**
 وقت ضرورت چونانند گریز دست بگیرد شیر شیر تیز
 ملک پرسید کہ چه میگوید یکے از وزیراے نیک محضر گفت ای خداوند ہم میگوید
 «و آنا کہ فرو خوردند گانند چشم را و بخشندگان اند تقصیر را از مردم»
 ملک را رحمت آمد و از سر خون او در گذشت وزیر دیگر کہ خدا بود گفت
 ایناے جنس ما را نشاید در حضرت پادشاہاں جز بر راستی سخن گفتن
 این ملک را دشنام داد و ناسزا گفت ملک روسے ازین سخن در ہم
 کشید و گفت آن دروغ کہ مے گفت پسندیدہ تر آمد مرا ازین راست
 کہ تو گفتی کہ روسے آن در مصلحتے بود و بتاے این بر خست و خیانتے
 و خرد منداں گفته اند دروغ مصلحت آمیز بہ از راستی فتنہ انگیزند

منہ

ہر کہ شاہ آں کہتد کہ او گوید حیف باشد کہ بسز نکو گوید

لطیفہ بر طاق ایوان فریدوں نوشته بود مشنوی

جہاں لے برادر منسا نہ کبس دل اندر جہاں بآفریں بندوبس

مکن تکیہ بر ملک دنیا و پشت کہ بسیار کس چو تو پرورد کشت

چو آہنگ رفتن کند جاں پاک چہ بر تخت مروں چہ بر روی خاک

حکایت ۲۔ یکے از ملوک خراسان سلطان محمود سبکتگین را بجواب

دید کہ جملہ وجود اور بختہ بود و خاک شدہ مگر چنانش کہ ہچنان در چشمخانہ

ہمیکر دید و نظر میکرد سائر حکما از تاویل آں فرمود مانند مکرور ویشے کہ

بجا آورد و گفت ہنوز نگران است کہ ملکش باو گران است + قطعہ

بس نامور بزر زمین دفن کردہ اند کز ہستیش برو سے زمین بر نشانی ماند

آں پر لاشہ را کہ سپردند زیر خاک خاکش چنان بخورد کز دستخواں نما

نندہ است نام فرخ نوشیردان بعدل گر چہ بے گذشت کہ نوشیردان نما

خیرے کن لے فلاں و غنیمت شمار عمر ژاں پیشتر کہ بانگ بر آید فلاں نما

حکایت ۳۔ ملکہ زادہ را شنیدم کہ کوتاہ بود و حقیر و دیگر بر اور نشا

بلند و خور و باسے پر بکراہست و استحقار و روسے نظر ہمیکر و سپر بفرست
 و استبصار بجایے آور و گوشت لے پر کو تاہ خرد مند بہ کہ ناوان بلند
 نہ ہرچہ بقامت بہتر بقیمت بہتر قطعہ

آن شنیدی کہ لاغرے دانا گفت روزے بایلے قریہ
 اسپ تازی اگر ضعیف بود ہچناں از طولیہ حسد بہ
 پر سنجید و ارکان دولت بہ پسندیدند و براوراں سجاں بر سنجیدند *

رباعی

تمام دشمن نگفتہ باشد عیب و ہنرش نہفتہ باشد
 ہر پیشگماں بہر نہالیست شاید کہ پلنگ خفتہ باشد
 شنیدم کہ ملک را دراں قرب دشمنے صعب روسے نمود چون لشکر
 از ہر دو طرف روسے در ہم آوردند و قصد مبارزت کردند اول کے
 کہ بمیداں در آمدن سپر بود و گوشت قطعہ

آں من باشم کہ روز جنگ بنی پشت من آں منم کاند میان خاک خون بنی سر
 کانکہ جنگ آرد خون خویش بازی میکند روز میداں واکہ بگریزد خون لشکری
 ایں گفت و بر سپاہ دشمن زد و تنے چند مردان کاری را بکشت چون

پیش پدر آمد زمین خدمت ہو سید و گفت - قطعہ
 اے کہ شخص منت حقیر نمود تا درشتی ہنر نہ پنداری
 اسپ لاغریاں بکار آید روز میداں نہ گاؤ پرواری
 آورده اند کہ سپاہ دشمن بسیار بود و ایٹاں اندک و جماعتے آہنگ
 گریز کردند پسر نعرہ بز و گفت اے مرداں بکوشید تا جامہ زماں نپوشید
 سواراں را بگفتن او تہور زیادہ گشت و یکبار حملہ کردند شنیدم کہ ہمدراں
 روز بر دشمن ظفر یافتند پدر سر و چشم را ہو سید و در کنار گرفت و ہر روز
 نظر بیش کرد تا ولیعہد خویش کرد برادر اں حسد بردند و زہر در طعامش
 کردند خواہرش از غرقہ پدید دوریچہ بر ہم زد پسر نعرہ است دریافت دست از طعام
 باز کشید و گفت مجال است کہ ہنرمنداں میرند و بے ہنراں جا سے
 ایٹاں بگیرند + شعر

کس نیاید بزیر سایہ بوم در ہما از جہاں شود معدوم
 پدر را ازین حال آگہی دادند برادرانش را بنحو اندر گوشمال بواجب داد
 پس ہر یکے را از اطراف بلا و حصہ مرضی معین کرد تا فتنہ فرونشست
 و نزاع برخاست کہ وہ در ویش در گلے بخسپند و دو پادشاہ در اسیے

نیم نانے گر خور و مرو خدا   بذل درویشاں کسند نیچے و گر
 ملک استلیے بگیر و پاوشاہ   ہچناں در بند استلیے و گر
 حکایت ۴۔ طائفہ وزوان عرب بر سر کو ہے نشستہ بود و منقذ
 کارواں بستہ و رعیت بلداں از مکائد ایشان مرعوب و لشکر سلطان مغلوب
 و حکم آنکہ ملاؤے منبع از قلہ کو ہے گرفتہ بودند و طبا و ماوا سے خود گروہ
 مدبران مالک آن طرف و دفع مضرت ایشان مشاورت کروند کہ اگر
 این طائفہ ہمیں نسق روزگاریے مداومت نماید مقاومت ممتنع گردد

رباعی

درختے کہ اکنوں گرفتت پاپے   بنیرے شخصے بر آیدز جالبے
 و گہر ہچناں روزگاریے ہلی   بگردوش از بیخ برنگسلی
 سر شپہ شاید گرفتن بسپیل   چو پر شد نشاید گذشتن بسپیل
 سخن میں مقرر شد کہ یکے راجتیس ایشان بر گماشتند و فرصت نگاہ
 میداشتند تا وقتیکہ بر سر قوسے راندہ بود و مقام خالی ماندہ تے نئے چپند
 واقعہ دیدہ جنگ آزمودہ را بفرستادند تا در شعب جبل پہاں شدند

شبانگاہے کہ وزوان باز آمد سفر کرده و عارت آورده و سلاح از تن
 بکشادند و رخت غنیمت بہاوند نخستین دشمنی کہ بر سر ایشان تاخت آورد
 خواب بود چندانکہ پاست از شب در گذشت - مردان و لاورا از کنیگاہ
 بدر جستند و دست یگان یگان بر کتف بستند با دواں بدرگاہ ملک
 حاضر آوردند ہمہ را بکشتن فرمود اتفاقاً در انہماں جو اسے بو کہ میوہ
 عفتواں شبابش نورسیدہ و سبزہ گاستان عذارش نو میدہ کیے از
 وزیران پاسے تحت ملک را بوسہ داد و روسے شفاعت بر زمین
 نہاد و گفت این پس بچپاں از باغ زندگانی پر بخوردہ است و از لیغان
 جوانی تمت نیافتہ توقع بکرم و اخلاق خداوندی آں است کہ بخشیدن
 نھوں او پر بندہ منت نہند ملک روازیں سخن در ہم آورد و موافق
 اسے بلندش نیامد و گفت - منہ و

پرتو نیکان نگیسرد ہر کہ بنیادش بدست

تربیت نااہل را چون گردگان بر کندست

نسل و بنیاد ایناں منقطع کردن اولی ترست کہ آتش کشتن و اخگر

گذاشتن واقعی کشتن و بجہ اش را نگاہ داشتن کار خرد مندان نیست

قطعہ

اگر آب زندگی بارو ہرگز از شاخ بید بر نخوری
 با فرومایہ روزگار مہر کز نئے پوریا شکر نخوری

وزیر این سخن بشنید و طوعاً و کرہاً پسندید و بر حسن راسے ملک
 آفرین خواند و گفت آنچه خداوند دامن ملک فرمود عین حقیقت است
 کہ اگر در صحبت آن بدار ترمیت یافتے طینت ایشان بگرفتے
 دیکے از ایشان شرے اما بندہ امید دارد کہ اگر بصحبت صالحان ترمیت
 پذیرد خوے خرد منداں گیرد کہ ہنوز طفل ست و سیرت یعنی
 و عناد آن قوم در بنا و او متکمن نشدہ۔ این کیفیت و طائفہ از مذا
 ملک با او بشفاعت یار شدند تا ملک از سر آزار او در گذشت گفت

بخشیدیم اگر چه مصلحت ندیدیم رباعی

دانی کہ چه گفت زال باستم کرد و دشمن نتوان حقیر و بیچارہ شمرد

دیدیم بسے کہ آب سر چشمہ خرد چون بیشتر آمد شتر و بار بسرد

فی الجملہ سپرا بناز و نعمت بر آوردند و استاد ادیب را بترتیب او نصب

کردند تا حسن خطاب و رجوع و آداب خدمت ملوکش در آموختند

و در نظر نگنناں پسند آمد باسے وزیر از شمال او در حضرت سلطان شہ میگفت
 کہ تربیت عاتلماں در و اثر کرده است و جبل قدیم از جبلت او بدہ
 بروہ ملک را ازین سخن تبسم آمد و گفت - بیت
 عاقبت گرگ زادہ گرگ شود گرچہ با آدمی بزرگ شود
 سالے دو بریں برآمد طایفہ او باش محلت در و پیوستند و عتد
 مراقت بستند تا بوقت فرصت وزیر و ہر دو پسرش را بکشت و
 نعمت بقیاس برداشت و در مغارۃ و زرداں بجایے پرنشست
 و عاصی شد ملک دست تحسّر بدندان گرفت و گفت قطعہ
 شمشیر نیک زاہن بدچوں کند کسے تا کس تربیت نشود ای حکیم کس
 باراں کہ در لطافت طبعش خلایق در باغ لاله روید و در شورہ بومس

قطعہ
 زمین شور سنبیل بر نیارد در و تخسّم عمل ضائع گرداں
 نکوئی با بدان کردن چنان کہ بد کردن بجایے نیکرداں
 حکایت ۵ - سرہنگ زادہ راویدم بر در سراسے اغلش کہ
 عقل و کیاست و فہم و فراستے زائد الوصف داشت ہم از عہد خردی

آئین بزرگی در ناصیہ او پیدا فرود

بالا سے سرش زہوشندی می تافت ستارہ بلندی
 فی الجملہ مقبول نظر سلطان آمد و خرد منداں گفتہ اند تو انگری بہنر
 تہ بال و بزرگی بعض ست نہ بال۔ ابنا سے جنس او بر منصب او
 حسد برد و بخیالتے متہم کردند و در کشتن او سعی بقیانہ نمودند۔
 دشمن چه ز ندچہ مہرباں باشد دوست

نکاح پر سید کہ موجب شخصی دشمنی در حق تو چیت گفت و رسائیہ
 دولت خداوندی دام ملکہ ہنگناں رارضی کردم مگر حسوداں کہ راضی
 نمی شوند الا بزوال نعمت من و دولت اقبال حسد اوندی باقی باد
 قطعہ

توانم اینکہ نیازم اندرون کے
 بے تاب رہی لے حسود کیں رنجیت
 شور بختاں آرزو خواہند
 گرنہ بیند بروز شپہ چشم
 راست خواہی ہزار چشم چتاں
 حسود را چه کہم کوز خود برنج درست
 کہ از مشقت و جز بمرگ نتوان رست
 مقبلاں رازوال نعمت و جاہ
 چشمہ آفتاب را چه گناہ
 کور بہتر کہ آفتاب سیاہ

حکایت ۱۱ یکے را از ملوک عجم حکایت کنند کہ دست تطاول
بر مال رعیت دراز کرده بود و جو رو اذیت آقا ز تا بجائے کہ خلق از
مکاند او بجاں بر رفتند و از کربت جورش راہ غریبت گرفتند چوں رعیت
کم شد ارتقاع ولایت نقصان پذیرفت و خزینہ تہی ماند و دشمنان
طمع کردند و زور آوردند۔ **قطع**

ہر کہ فریادیں روز مصیبت خواند گو در ایام سلامت بہ جوانمردی کوش
بندہ حلقہ بگوش ارتوازی برود لطف کن لطف کہ بیگانہ شود و حلقہ بگوش
باشے در مجلس او کتاب شاہنامہ میخوانند در تروال مملکت صخاک و عہد
فریدیوں وزیر ملک را پسید کہ ہیچ تو اں دانستن کہ فریدیوں کہ
گنج و ملک و حشم نداشت چکو تہ مملکت برو مقرر شد گفتا چنانکہ شنیدی
خلقے برو بحایت گرد آمدند و تقویت کردند بادشاہی یافت گفت اے
ملک چون گرد آمدن خلقے موجب بادشاہی ست تو خلق را بر اسے
چہ پریشاں میکنی مگر سر پا و شاہی کردن ندارمی۔ **شرو**
ہاں بہ کہ لشکر بجاں پروری کہ سلطان بلشکر کند سروری
ملک گفت موجب گرد آمدن سپاہ و رعیت و لشکر چہ باشد گفت
گ-۲

بادشاہ را کرم باید تا بدو گرد آید و رحمت تا در پناہ دولتش این
نشینند و ترا این ہر دو نیست **مثنوی**

نکند جو پیشہ سلطانی کہ نیاید ز گرگ چو پانی
بادشاہ ہے کہ طرح ظلم افکند پاسے دیوار ملک خوش بکند

ملک را پند وزیر ناصح موافق طبع مخالف نیامد و روسے از سختش در ہم
کشید و بزندان فرستاد و بیے بر نیامد کہ بنی عمان سلطان بتنازعت
برخواستند و بمقاومت لشکر آراستند و ملک پدر خواستند قوسے کہ
از دست تظاول این بجاں رسیدہ بودند و پریشاں شدہ برایشاں
گرد آمدند و تقویت کردند تا ملک از تصرف این بدر رفت و بر آماں
مقرر شد۔ **ابیات**

پادشاہے کو روا دار دتم بزیر دست دوستدارش روز سختی دشمن زور آورد
بارعیت صلح کن و ز جنگ خصم ہینشیں زانکہ شاہنشاہ عادل را رعیت لشکرست

فرو

غم زیر دستاں بخور زینہار بترس از زیر پوستی روزگار
حکایت ہے۔ پادشاہے با غلامے عجمی در کشتی نشست غلام

دیگر دربار اندیدہ بود و محنت کشتی نیاز مودہ گریہ وزاری در نهاد و لرزہ
 بر اندامش افتاد ملک را عیش از و منقص بود کہ طسبع نازک تحمل امثال
 این صورت نہ بندد و چارہ ندانستند حکیمے و راں کشتی بود ملک را گفت
 اگر فرمانبری من اورا بطریقے خاموش گردانم گفت غایت لطف و کرم
 باشد بفرمود تا اعلام را بدربار انداختند چند نوبت غوطہ خورد و ازاں پس
 موش گرفتند و پیش کشتی آوردند بدو دست در سگان کشتی آویخت چو
 برآمد بگوشہ بنشست و قرار یافت ملک را عجب آمد پرسید کہ حکمت
 چه بود گفت از اول محنت غرق شدن ندیدہ بود و قدر سلامت کشتی
 ندانست و ہمچنین قورعافیت کسے دانند کہ مصیبتے گرفتار آید۔

حکایت ۸۔ یکے از ملوک عجم رنجور بود در حالت پیری امید

از زندگانی قطع کردہ کہ سوارے از در آمد و بشارت داد کہ فلان قلعه
 را بدولت خداوند بکشادیم و دشمنان اسیر آمدند سپاہ و رعیت
 آن طرف بجلگی مطیع فرماں گشتند ملک نفسے سرور آورد و گفت۔
 این مژدہ مرا نیست دشمنانم راست یعنی وارثان مملکت را قطعہ
 دریں امید بسر شد در ایغ عمر عزیز کہ آنچه در دلم است از درم فرماز آید

امید بستہ برآمد و لے چہ فائدہ نلکہ امید نیست کہ عمر گذشتہ باز آید

قطعه

کو س رحلت بوقت دست اجل لے دو چشم و دماغ سر بکنید

لے کف دست مساعد و بازو ہمہ تو و یح یکدگر بکنید

برین اوفتادہ دشمن کام آخر لے دو ستاں گذر بکنید

روزگارم بشد بناوانی من نکر دم شام جز بکنید

حکایت ۹ - ہر مزرگان گفتند از وزیران پدرو چہ خطا دیدی کہ بند

فرمودی گفت گناہے معلوم نہ کردم ولیکن یقین دانستم کہ مہابت من

در دل ایشان بکیران ست و بر عمد من اعتماد کلی ندادند ترسم کہ از بیم

گذرند خویش آہنگ ہلاک من کنند پس قول حکما را کار بستم کہ گفتہ اند

قطعه

ازاں کز تو ترسد ترس لے حکیم و گر با چہ قصد بر آئی بجناب

ازاں مار بر پاسے راعی زند کہ ترسد سرش را بکو بد بنگ

نہ بینی کہ چوں گر بہ عاجز شود بر آرد بچپن کمال چشم بنگ

حکایت ۱۰ - ببالین تربت سحی پیغمبر علیہ السلام معتکف

بودم در جامع دمشق کہ یکے از ملوک عرب کہ بہ بے انصافی منسوب
بود در آمد و نماز و دعا کرد و حاجت خواست۔

در ویشوغنی بندہ این خاک درند و امانکہ غنی ترند محتساج ترند

انگاہ مرا گنت از آنجا کہ ہمت درویشان ست و صدق معاملہ ایشان
خاطر سے ہمراہ من کہنید کہ از دشمنی صعب اندیشنا کم گفتمش بر رعیت
ضعیف رحمت کن تا از دشمن قوی زحمت نہ بینی۔

باز وان تو انا و قوتِ سردست خطاست پنچہ مسکین نا تو ان شکست
نرسد آنکہ بر افتادگان نبخشاید کہ گرز پاسے در آید کشش نگیرد دست
ہر آنکہ تھم بدی کشت و چشم نیکی داشت دماغ بیدہ پخت و خیال باطل است
ز گوش پنبہ بروں آرو داد خلق بدہ و گر تومی ندہی داد روز داد کے است

ملثنوی

بنی آدم اعضائے یکدیگرند کہ در آفرینش زیبا جو ہر بند

چو عضو سے بدر آورد روزگار و گہ عضو ہارا نماز دسترار

تو کہ ز محنت دیگران بینی نشاید کہ نامت نہند آدمی

حکایت ۱۱۔ یکے از ملوک بے انصاف پارسائے راپرسید

کہ کلام عبادت فاضلترست گفت ترا خواب نیم روز تا در آن کیفیت
خلق را نیازاری۔ **قطعہ**

ظالمے را خفتہ دیدم نیم روز گفتم این فتنہ است خوابش برده بہ
و آنکہ خوابش بہتر از بیداری است آسختن بد زندگانی مرده بہ
حکایت ۱۲۔ یکے را از ملوک شنیدم کہ شبے در عشرت روز
کردہ بود و در پایاں مستی می گفت۔ **بیت**

ما را بجاں خوشتر ازین یکدم نیست کز نیکے بدانند شہ و از کس غم نیست
در دیشے برہنہ بسر ما بروں خفتہ بود گفت۔ **بیت**

اے آنکہ باقبال تو در عالم نیست گیرم کہ غمت نیست غم ما ہم نیست

ملک را خوش آمد صرۃ ہزار وینار از روزن بیرون کرد و گفت دامن بہا
اے درویش گفت دامن از کجا آرم کہ جامہ ندارم ملک را بر ضعف حال
او حمت زیادت شد و خلعتے براں مزید کرد و پیش درویش نشہ ستاد
درویش آن نقد و جنس را بانک مدت بخورد و پریشان کرد و باز آمد
در حالتیکہ ملک را پروسے او نبود حال بگفتند ہم برآمد و روسے ازو
در ہم کشید و ازینجا گفتہ اند اصحاب فطنت و خیرت کہ از حدت و صولت

پادشاہاں پر حذر باید بودن کہ غالب ہمت ایشان بمعظمت امور مملکت
متعلق باشد و تحمل از دو حام عوام نکند۔ **شعری**
حرامش بود نعمت پادشاہ کہ ہنگام فرصت نزار و نگاہ
مجال سخن تانہ بینی ز پیش بہ بیوہ گفتن مبر قدر خویش
گفت این گداسے شوخ چشم میزد راکہ چندین نعمت بچندین مدت
بر انداخت بر ایند کہ خزینہ بیت المال لقمہ مساکین است نہ طعمہ
اخوان الشیاطین۔ **بیت**

ابے کور و ز روشن شمع کافوری نند زود بینی کش شب روغن نباشد و چراغ
یکے از وز اسے ناصح گفت اے خداوند مصلحت آن سے پیتم کہ نہیں
کسل را وجہ کفایت بتفاریق مجرا دارند تا در نفقہ اسراف نہ کنند اما آنچه
فرمودی از زجر و منع مناسب ارباب ہمت نیست یکے را بلطف امید
گردانیدن و باز بومی خستہ کردن **نظم**۔

برے خود در طماع باز نتوان کرد چو باز شد بدشتی فراز نتوان کرد
قطعه

کس نہ بیند کہ تشنگاں مجاز بر لب آب شور گرد آید